

KUR'ÂN MEÂLİ YAZICILIĞI BAĞLAMINDA MEÂL MUKADDİMELERİNE METODOLOJİK BİR BAKIŞ*

Ercan ŞEN**

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 04 Kasım 2024, **Kabul Tarihi:** 12 Haziran 2025, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2025, **Atıf:** Şen, Ercan. "Kur'ân Meâli Yazıcılığı Bağlamında Meâl Mukaddimelerine Metodolojik Bir Bakış". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 25/2 (Eylül 2025): 973-1002.

DOI: 10.33415/daad.1578881

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 04 November 2025, **Accepted:** 12 June 2025, **Published:** 30 September 2025, **Cite as:** Şen, Ercan. "A Methodological Perspective on the Prefaces of Qur'ân Translations in the Context of Qur'ânic Translation Writing". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 25/2 (September 2025): 973-1002.

DOI: 10.33415/daad.1578881

Öz

Ülkemizde Kur'ân meâli yazıcılığının yaklaşık bir asırdan daha fazla geçmişi bulunmaktadır. Bu uzun süreçte yüzlerce meâl kaleme alınmış olsa da bunlardaki en temel problemlerinden biri, kaleme alınan meâllerde nasıl bir yöntem izlendiğinin tam olarak ortaya konamamış olmasıdır. Bu durumun en başta gelen olumsuz yansımaları arasında birçok meâlde çeviri metoduna ilişkin yeterli ölçüde bilgi veren bir önsözün bulunmaması ve önsözü bulunan meâllerde de çeviri metoduna yönelik gerekli açıklamaların yer almaması gibi hususlar öne çıkmaktadır. Bu durum, meâl sahiplerinin çoğunun âyetleri anlamlandırmada nasıl bir

* Bu çalışma, 11-13 Ekim 2024 tarihleri arasında Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde gerçekleştirilen "Uluslararası Kur'an Mealleri Sempozyumu: Sorunlar, Çözüm Önerileri – II (Meâllerde Metodolojik Sorunlar)" başlıklı Sempozyumda sözlü olarak sunulan ve özeti basılan bildirinin düzenlenmiş ve geliştirilmiş halidir.

** Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, Türkiye, ercansen@aku.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-2583-1540> / Assoc. Prof., Afyon Kocatepe University, Faculty of Theology, Department of Tafsir, Afyonkarahisar, Türkiye, ercansen@aku.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-2583-1540>.

yöntem izlediği hususunda ciddi soru işaretleri oluşturmakta, daha doğru bir ifadeyle pek çok Kur'ân meâlinin belli bir yöneme dayanıp dayanmadığı konusunda tereddütler doğurmaktadır. Bu makalede meâllerin mukaddimelerindeki problemler üzerinde durulmakta ve meâllerin girişlerindeki eksik yönler ve bazı tutarsızlıklar gündeme taşınmaktadır. Böylece okuyucunun meâllerden daha fazla istifade etmesi amaçlanmakta ve daha nitelikli meâl mukaddimelerinin yazılması için bazı öneriler sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Yöntem, Mukaddime, Meâl Yazıcılığı.

A Methodological Perspective on the Prefaces of Qur'ân Translations in the Context of Qur'ânic Translation Writing

Extended Abstract

The vast majority of Qur'ânic translations contain preface chapters. These chapters are very important regarding adventure, purpose, method, target audience, etc. These chapters, which are found in many, though not in all of the translations, reveal the method followed by the author in his translation and give some clues about his views on understanding and interpreting the Qur'ân. Although the prefaces are the most important elements that show the identity and quality of the translations, unfortunately, it has been observed that there is no preface in many of the translations. In addition, although some of them have a foreword, it was observed that the author did not include his own opinions about his translation, which caused some difficulties in evaluating the methodology of the translation in question. In addition, some of the Qur'ân translations' authors only gave a little information about their translations in the last paragraph of the preface. When all these different preferences are considered together, it is seen that even the texts with prefaces differ in this respect. It is an important step in terms of the effectiveness of the Qur'ânic translation to consider the audience to which it is addressed and follow a translation method accordingly. However, what is more important than this is that the author of the translation presents the readers with a preface that provides technical and preliminary information about the features of the translation in question. In this study, we have focused on what the theoretical information should be mentioned in the prefatory parts of the Qur'ân translations and how it should be conveyed to the reader. Because the way to benefit from the Qur'ân translations correctly and practically depends on the detailed and instructive information mentioned in the prefatory parts. However, in our research, we have found that the Qur'ân translations with prefaces are inadequate in informing the reader and are systematically plagued with some problems.

Writing a translation is a necessity and a serious and responsible job. Although this judgement is accepted by most of the authors of the commentaries, it is understood that this seriousness and responsibility are not appropriately fulfilled in most of the prefaces written. Although there are some unfavourable situations in Türkiye, there is a gradual development and diversification process in the field of Qur'ânic translation writing, which is a positive development. Despite this positive process, one of the most critical problems in the Qur'ânic translation writing is that there is either little or little information about the methodology used in the prefaces, or the information about the methods used in the prefaces is not given systematically. In the introductory part of the translation, information about the translation should be provided, the method, form, style, and language applied in the translation should be specified, the methods and defects applied in previous translations, and the sources used in the translation should be speci-

fied. In addition, the reader should be informed about the Qur'ân's style, language features, and the main subjects it mentions. Along with this information, information about the developments in translation, Qur'ân translation, and translation techniques should be mentioned. It should be explained whether the translation is word-based or meaning-based. Again, the importance of reading and understanding the Qur'ân and applying it to our lives should be emphasized; brief and concise information about the sciences related to the wording, meaning, and history of the Qur'ân should be included. In addition to this, should be annotated with a list of concepts, subjects, names, and information about the geography and holy places where Islam was born and spread. All these informative steps will minimise arbitrary savings in the Qur'ân translation writing and help eliminate methodical weaknesses. In order to make maximum use of the Qur'ân translation, a guide for reading and understanding the Qur'ân translation should be prepared. In this way, it is a fact that the studies of translation, whose scientific criteria and method are determined from the beginning, will yield more qualified results. Therefore, at the very beginning of the work, the author of a Qur'ân translation should provide information about for whom he is writing his Qur'ân translation, what he will primarily convey, and how to make the message comprehensible to the reader. This is because the people who are the recipients of the translation have to be content with what the translator understands and can convey, and they can be aware of the message as much as the translator allows.

Keywords: Tafsîr, Qur'ân, Method, Preface, Qur'ânic Translation Writing.

db | 975

Giriş

Ülkemizin, Kur'ân meâllerinin sayısı ve çeşitliliği bakımından oldukça ileri bir düzeye ulaştığı görülmektedir. Son yıllarda meâllerin sayısındaki ve çeşitliliğindeki belirgin artış, bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir. Ne var ki bu aşamada sorulması gereken bazı sorular bulunmaktadır. Mesela tedavüldeki meâllerin takip ettiği bir yöntem var mıdır? Meâl sahibinin çeviri esnasında izlediği ilkeler bulunmakta mıdır ve bu ilkelere ne kadar bağlı kalmaktadır? Meâl müellifinin ne gibi öncelikleri mevcuttur? Kaleme alınan meâlin hedef kitlesini kimler oluşturmaktadır? Meâl telif edilmesinin sebepleri nelerdir? Meâlin hazırlanmasında hangi kaynaklardan istifade edilmektedir? Meâllerde hangi çeviri veya tercüme tekniği öncelenmektedir? Meâl yazıcılığını merkeze alan bu tür soruları çoğaltmak mümkün olup, bu sorulara verilecek cevapların mahiyeti, aynı zamanda meâl yazıcılığının niteliğine dair bazı önemli ipuçları vereceği tahmin edilmektedir.

Günümüzdeki haliyle meâl yazıcılığı aslında modern döneme özgü yeni bir olgudur. Zira önceki dönemlerde gerek medreselerde ve gerekse ilmî mahfillerde öğrencilere ve ilim camiasının istifade-

sine yönelik kaleme alınan, *Şerhu Kelimâti'l-Kur'ân*, *Şerhu'l-Müfredât*, *Tefsiru'l-Celâleyn*, *Tibyân* ve *Mevâkıf* gibi eserler muhtasar tefsir ve sözlük tarzı çalışmalar olup daha ziyade kısa ve özlü olarak hazırlanmıştır. Bunlar, Kur'ân sözcüklerinin lügavî anlamlarını ve detaylı izahlarını merkeze alan çalışmalardan oluşmakta olup toplumun genelini muhatap almaktan ziyade, belli birikime ulaşmış olan medrese öğrencilerini ve ilim camiasını dikkate alarak telif edilmişti. Dolayısıyla bu kitaplar, günümüz meâllerinde izlenen tercüme veya çeviri, ya da meâl mantığıyla birebir örtüşen çalışmalar değildi. Hal böyle olunca tefsir tarihinde -bugünkü haliyle- halka yönelik meâl yazıcılığı gibi bir faaliyet bulunmuyordu. Modern dönemlere kadar “doğrudan Kur'ân'ı anlamak” veya “Kur'ân'ın birebir anlamı” gibi bir düşünce, ihtiyaç ve talep gündeme gelmemiştir. Aynı zamanda mevcut ilmî geleneğin yapılanması da buna müsait değildi. Lâkin çağdaş dönemle birlikte Kur'ân'ın lafzî çeviriler marifetiyle doğrudan anlaşılabilceği fikri hâkim olmuştur. Bu düşünce doğrultusunda toplumun çeşitli kesimleri, büyük oranda Kur'ân'a yönelmeye başlamış, doğrudan Kur'ân'ın ne dediğini anlamaya odaklanmıştır. Bu çerçevede ilk olarak Kur'ân tercümeleri telif edilmiştir. Sonraki aşamada “meâl” adını alan bu faaliyetler gün yüzüne çıkmış ve akabinde “meâl yazıcılığı” dediğimiz bir süreç kendini göstermiştir. Günümüze gelindiğinde gerek telif ve tercüme gerekse sadeleştirme yoluyla kaleme alınan Kur'ân meâli sayısı üç yüzü aşmıştır.

Malum olduğu üzere Kur'ân meâllerinin genelinde giriş, önsöz, sunuş ve takdim bölümleri bulunmaktadır. Bunlar, bir meâlin hazırlanma serüveni, amacı, metodu ve hedef kitlesi gibi açılardan çok önemli görülmektedir. Tamamında bulunmasa da pek çok meâlde yer alan bu kısımlar, meâl sahibinin tercümesinde izlediği metodu ortaya koymaktadır. Ayrıca onun, Kur'ân'ı anlamaya ve yorumlamaya dönük görüşlerine dair birtakım ipuçları da vermektedir. Bu bağlamda meâllerin önsözleri, girişleri, takdimleri ve bu kapsamda verilen bilgiler oldukça önem arz etmektedir.

Önsözler, meâllerin kimliğini ve niteliğini gösteren en önemli unsurlar olmasına rağmen, pek çok meâlde maalesef herhangi bir önsözün bulunmadığı görülmektedir. Burada şunu ifade edelim ki önsöz kısımlarının eksikliği, meâller hakkında doğrudan hüküm vermeyi zorlaştırdığı için bu araştırmada önsözü bulunmayan meâllere yer verilmemiştir. Bunun yanında kimi meâllerde önsöz kısmı

olmakla beraber meâl müellifinin kendi meâliyle ilgili görüşlerine yer vermediği de tespit edilmiştir. O sebeple okuyucular ve araştırmacılar, söz konusu meâllerin yöntemini belirlemede bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Ayrıca kimi meâl yazarları, sadece önsöz kısmının son paragrafında meâline ilişkin küçük bir bilgi vermekle yetinmektedir. Bütün bu farklı tercihler göz önüne alındığında önsözleri olan meâllerin bile bu yönüyle birbirlerinden çok farklı olduğu anlaşılmaktadır. Aslında meâllerin önsözlerindeki bu türden farklılıklar, Kur'ân meâllerinin bir yöntem sorunuyla karşı karşıya olduklarını açıkça göstermektedir. Bu tablo merhum Salih Akdemir'in (öl. 2014) meâllerde yöntemin gerekliliğine ilişkin dikkat çekici şu değerlendirmelerini çok daha değerli hale getirmektedir. Merhum, eserinde *“Kur'ân çevirileri konusunda yaşanan en önemli sorunlardan biri yöntem, daha doğrusu yöntemsizlik sorunudur. Bu durum, bütün dünya dillerindeki Kur'ân çevirileri için söz konusudur. Yöntemsizlik, anlama konusunu doğrudan etkilemektedir. Şu hâlde Kur'ân çevirileri, yöntemli olmak durumundadır.”*¹ değerlendirmesinde bulunmaktadır. Akdemir tarafından meâllerin geneli için dile getirilen bu yöntemsizlik problemi, esasen bütün meâl mukaddimleri için de fazlasıyla geçerlilik arz etmektedir.

Burada şu husus net olarak ortaya çıkmaktadır ki meâl müelliflerinin bir yöntem takip etmeleri meâllerinin kalıcı ve etkili olması açısından önemli bir adım olacaktır. Bundan daha önemlisi ise meâl sahiplerinin okurlarına, meâllerinin özellikleri hakkında teknik ve önbilgiler sunan bir önsöz yazmalarının vazgeçilmez oluşudur. Bu çalışmada meâllerin önsöz kısımlarında belirtilen teorik bilgilerin neler olması gerektiğine ve bunların okuyucu dikkate alınarak nasıl yazılması icap ettiği sorununa odaklanılmaktadır. Zira Kur'ân meâllerinden doğru bir şekilde faydalanmanın yolu, önsöz kısımlarında zikredilen bilgilerin detaylı ve öğretici olmasından geçmektedir.² Fakat yaptığımız araştırma sonucunda önsözü bulunan meâllerin okuyucuyu bilgilendirme hususunda hem yetersiz kaldığı hem de sistematik açıdan bazı problemlerle malul olduğu tespit edilmiştir.

Bir meâlin sistematığı ve serüveni hakkındaki en doğru bilgiler, önsözlerde bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmamızdaki bütün değerlendirmeler araştırılan meâllerin önsözlerinde verilen bilgilerden

¹ Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'ân* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 12.

² Osman Kara, “Teori ve Uygulama Açısından Meâllerin Girişleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi (İLTED)* 47 (2017), 10.

hareketle oluşturulmuştur. Bunun yanında araştırmamızda başka bir dilden tercüme edilen ve sadeleştirme niteliği taşıyan meâller dikkate alınmamıştır. Kısaca söylemek gerekirse bu incelemede sadece telif türünden meâllerin önsözleri dikkate alınmıştır. Zira bu nitelikteki meâller diğerlerine göre daha özgün olup müellifinin düşünce ve amaçlarını yahut hedeflerini dile getiren bir hususiyete sahiptir. Bundan dolayı önsözü bulunan meâller önsözü mevcut olmayanlara göre araştırılmayı daha çok hak etmektedir. Çünkü önsözlerde söz konusu meâl ilişkin verilen bilgiler ve yapılan değerlendirmeler meâl yazıcılığının gelişmesine daha fazla katkı sunmaktadır.

Bu araştırmada çeşitli dönemlerde yazılan meâllerden³ bazı örneklerle konu temellendirilmiştir. Bu kapsamda Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında telif edilen, başkanlığını Hüseyin Kazım Kadri'nin (öl. 1934) yaptığı bir heyet tarafından kaleme alınan ve kendisinin de Şeyh Muhsin-i Fânî mahlasıyla bir önsöz yazdığı *Nûru'l-Beyân* adlı meâl ile İzmirli İsmail Hakkı'nın (öl. 1946) telif ettiği *Me'ânî-i Kur'ân* isimli meâller incelemede ön plana alınmıştır. Yine çok partili siyasete geçiş yılları olan 1950'li yıllarda kaleme alınan Ömer Rıza Doğrul'un (öl. 1952) *Tanrı Buyruğu* ile Hasan Basri Çantay'ın (öl. 1964) *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* isimli meâlleri de bu çalışmada örneklem olarak kullanılmıştır. Bu meâllerin yanı sıra asıl olarak 1980 ve sonraki yıllarda kaleme alınan toplamda kırka yakın meâlin önsözü bu makalede değerlendirilmektedir. Bu anlamda çalışmanın özgün yönlerinden birisi, kırk civarında meâl mukaddimesinin tek bir makale marifetiyle ve çeşitli yönleriyle incelenmesidir. Nitekim ülkemizde meâllerle ilgili yapılan akademik çalışmalar, genellikle bir ya da birkaç meâl merkeze alınmak veya birkaç meâl bazı yönlerden mukayese edilmek suretiyle yapılmaktadır. Yine bu araştırmanın bir diğer özgün tarafı ise meâl yazıcılığının ülkemizde karşı karşıya kaldığı problemlerin meâllerin mu-

³ Geçmişten günümüze meâllerin tasnifiyle ilgili çeşitli dönemlendirmeler yapılabilir. Bu çerçevede Tanzimat döneminden meşrutiyet dönemine (1839-1876), I. Meşrutiyet döneminden II. Meşrutiyet'e (1876-1908), II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in ilanına (1908-1923), Cumhuriyet döneminden çok partili hayata geçişe (1923-1950), Çok partili hayata geçişten 1980 darbesine (1950-1980), 1980 darbesinden 2000'li yıllara (1980-2000) ve son olarak da 2000'li yıllardan günümüze (2000-2023) olmak üzere birtakım tasnifler bulunmaktadır. Makalenin sınırlarını aşmamak için çalışmada kısmen de olsa bu tasnif gözetilmeye çalışılmıştır. Meâllerin tarihi sürecini detaylı olarak incelemek için bütün bu dönemleri dikkate alan daha geniş kapsamlı çalışmalar elbette yapılabilir.

kaddimleri üzerinden ele alan ilk çalışmalar arasında yerini almış olmasıdır.

Son yıllarda muhtelif açılardan meâllere yönelik akademik çalışmaların sayısında hatırı sayılır bir artış görülmektedir. Bu çalışmalar içerisinde genel kapsamlı çalışmalar olması bakımından Salih Akdemir'in *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümelerine Eleştirel Bir Yaklaşım*⁴ isimli kitabıyla Mustafa Öztürk'ün *Meâl Kültürümüz*⁵ adlı çalışmaları oldukça önemlidir. Zira her iki kitapta Türkiye'deki meâl çalışmalarına panoramik bir bakış sunulmaktadır. Kitap düzeyindeki bu incelemelerin yanında çeşitli makale ve tezler yoluyla da cumhuriyet dönemindeki meâlleri değerlendirmeye dönük pek çok bilimsel çalışmanın yapıldığı ve bu konudaki araştırmaların hala devam ettiği bilinmektedir. Bu çalışmaların yanı sıra çeşitli zamanlarda sadece meâlleri konu edinen sempozyumlar düzenlenmekte ve bu toplantılarda sunulan bildiriler birer kitap olarak ilim dünyasının istifadesine sunulmaktadır.⁶

Meâllerle ilgili araştırmalar arasında doğrudan veya dolaylı olarak meâllerin sadece önsözlerine ve orada verilen bilgilere yönelik bazı çalışmaların yapıldığı dikkat çekmektedir. Bunlardan iki tanesi Osman Kara tarafından yapılmıştır. Kara, benzer muhtevalı iki makalesinde teorik ve pratik açılardan meâllerin giriş kısımlarını değerlendirmiştir. Ayrıca meâllerin giriş kısımlarında bahsedilen konuların ne ölçüde çeviride uygulanabildiğini irdelemiş, bu bağlamda bazı tespitlerde ve önerilerde bulunmuştur.⁷ Abdülcélil Bilgin tarafından yapılan başka bir çalışmada meâl önsözlerinden hareketle meâl sahiplerini meâl yazıcılığına sevk eden psiko-sosyal motivasyonlar üzerinde durulmuştur.⁸ Fatih Kanca tarafından kaleme

⁴ Salih Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümeleri: Eleştirel Bir Yaklaşım* (Ankara: Akid Yayıncılık, 1989).

⁵ Mustafa Öztürk, *Meâl Kültürümüz* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008).

⁶ *Kur'ân Meâlleri Sempozyumu: Eleştiriler ve Öneriler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007); *Kur'ân Meâlleri ve Metin-Merkezci Yorum* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2021); *Kur'ân Meâlleri Sorunlar, Çözüm Önerileri I* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2023); *Kur'ân Meâlleri Sorunlar, Çözüm Önerileri II Meâllerde Metodolojik Sorunlar* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2024).

⁷ Bu makaleler için bk. Kara, "Teori ve Uygulama Açısından Meâllerin Girişleri", 9-30; Osman Kara, "Meâllerin Girişleri Üzerine Tespitler ve Öneriler", *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2017), 14-44.

⁸ Bu çalışma için bk. Abdülcélil Bilgin, "Meâl Yazıcılığını Tetikleyen Psiko-Sosyal Refleksler", *Kur'an Meâlleri ve Metin-Merkezci Yorum* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2021), 245-271.

alınan bir diğer makalede ise Kur'ân meâlleri yazılış amaçları bakımından çeşitli kategorilere ayrılarak incelenmiştir.⁹ Sözü edilen bu makalelerin, doğal olarak bu çalışmayla bazı yönlerden benzerlik taşıdığı düşünülse de her şeyden önce bu çalışma meâllerin önsözlerine yönelik daha kapsamlı bir inceleme özelliği taşımaktadır. Buna ilave olarak çalışmamızda meâllerin önsözlerindeki metodik problemlerin irdelenmesinin yanı sıra önsözlerdeki yaygın eksikliklere de odaklanılmakta, bu konuda bazı eleştiriler getirilmekte ve bazı teklifler sunulmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse bu incelemede meâllerin önsözlerindeki metodolojik problemler merkeze alınmakta, önsözlerin nitelik açısından daha kaliteli hale getirilme çabası hedeflenmektedir.

Çalışma kapsamında yaklaşık kırk meâlin önsözü incelenmiş ve bunun sonucunda elde edilen veriler belirli başlıklar halinde tanzim edilmiştir. Bu kapsamda araştırılan her bir meâlin önsözü çeşitli yönlerden gözden geçirilmiş ve burada meâlin sistematüğini tanımayı sağlayacak bilgilerden istifade edilmiştir. Bu yüzden varılan sonuçların ifade edilmesi sırasında birtakım genellemeler mutlaka olacaktır. Araştırmada içerik analizi yöntemine ağırlık verilmiştir. Bunun yanında deskriptif bir yaklaşım kullanılmış, zaman zaman eleştirel bir tutum da sergilenmiştir.

Burada şunu ifade edelim ki, her ne kadar çalışmada “Meâl Mukaddimleri” tabiri kullanılmış olsa da incelenen meâllerin bazılarında “mukaddime” yerine “giriş”, “önsöz”, “sonsöz”, “sunuş”, “yöntem”, “açıklama”, “takdim” ve “teşekkür” gibi terimlere yer verilmiştir. Durum böyle olsa bile meâl sahiplerinin bu sözcükleri kullanmadaki hedeflerinin meâllerine bir mukaddime hazırlamak olduğu bilinmektedir. Çünkü bunlarda söz konusu meâlin metodu ve özellikleriyle ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Bundan dolayı araştırmada meâllerin girişlerinde beyan edilen her türlü başlık dikkate alınmış, başlıklarda farklı ifadelerin kullanılması sebebiyle herhangi bir ayrıma gidilmemiştir. Netice itibarıyla bu araştırmada “Meâl Mukaddimleri” terkibi çerçevesine dâhil olan bütün başlıklar dikkate alınmıştır.

Meâllerin mukaddimelerindeki temel hususlarla ilgili bilgi verilmesinin hem Kur'ân'ın mahiyetinin daha yakından tanınmasına

⁹ Bu araştırma için bk. Fatih Kanca, “Yazılış Amaçları Bakımından Türkçe Kur'ân Meâlleri”, *Ulum* 5/2 (2022), 187-247.

hem de meâlin daha iyi anlaşılmasına vesile olacağı her türlü izah-tan varestedir. Giriş mahiyetindeki bu bilgilerin, genelde “Kur’ân’ı ve Yazarın Meâlini Tanıtıcı Temel Bazı Bilgiler” ve “Müellifin Meâlde İzlediği Çeviri Yöntemine İlişkin Açıklamalar” şeklinde iki ana başlıkta toplanabileceği ve onların altında da bazı alt başlıklar olabileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede meâllerin önsözlerinin değerlendirilmesine ilişkin bu incelemede, kimi kriterler çerçevesinde genel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmanın bütününde meâllerin önsözlerinde değinilen konuların ve o mevzularda işlenen muhtevaların nelerden oluştuğu detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Yine ideal olarak meâl mukaddimelerinin nasıl ve nelerden oluşması gerektiğine ilişkin bazı tespitler sıralanmıştır. Ardından bunlar çeşitli açılardan analiz edilmiş ve en sonunda bir durum tespiti yapılmaya gayret edilmiştir.

1. Kur’ân’ı ve Yazarın Meâlini Tanıtıcı Temel Bazı Bilgiler

Ortalama bir meâl okuyucusunun nasıl bir kitapla karşı karşıya olduğuna ilişkin farkındalık oluşturmak ve onu hazır bulunuşluk içine sokmak için meâl yazım sürecinde bazı adımlar atılması gerekmektedir. Bu adımların en başında söz konusu meâlin giriş kısmında genel ve özel anlamda Kur’ân’ı tanıtan ve onun meâlini açıklayan özlü bilgilere yer verilmesi gelmektedir. Böylelikle okuyucu, Kur’ân’ın mahiyetini, iniş sürecini, dilini, muhtevalarını, üslûbunu ve tarihini ana hatlarıyla bilme imkânına kavuşacaktır. Bunun gerçekleşmesi için meâl yazarının, önsöz kısmında “Kur’ân’ı ve Yazarın Meâlini Tanıtıcı Temel Bazı Bilgiler” kapsamında sırasıyla şu hususlara yer vermesi uygun olacaktır.

1.1. Kur’ân’ın Mahiyeti

Her şeyden önce meâl sahibinin önsözde Kur’ân’ın mahiyetine dair bazı açıklamalar yapması uygun olacaktır. Çünkü Kur’ân ilk olarak sözlü bir hitap şeklinde Hz. Peygamber’e bildirilmiş, daha sonra kendine özgü özellikleri dikkate alınarak bir kitap haline getirilmiştir. Bu sebeple onu normal bir kitap gibi okumak yerine kendine has özelliklerinin dikkate alınarak okunması, anlaşılması ve yorumlanması gerekir. Bu kapsamda Kur’ân’ın kendine özgü bu hususiyetine ilişkin meâllerin önsöz kısmına bazı bilgilendirici pasajların eklenmesi gerekmektedir. Zira meâllerin muhatap kitlesinin genel halk kitlesi olduğu düşünüldüğünde Kur’ân’ın mahiyetine yönelik bilgilendirici, yol gösterici ve meâlden azami derecede fay-

dalanmayı sağlayacak bilgilendirmelerin hedef kitleye yapılması bir ihtiyaçtır. Nitekim kimi meâllerin önsözlerinde¹⁰ belli bir sistematik çerçevesinde olmasa bile çeşitli açılardan buna riayet edildiği görülmektedir. Fakat meâllerin çoğunda böyle bir bilgilendirmenin yapılmadığı da bir hakikattir. Bu eksikliği gidermek ve yanı sıra bu eksikliğin olmadığı meâllerdeki bilgilerin kalitesini artırmak adına önsözlerde Kur'ân kelimesinin lügat ve terim manalarına, Kur'ân'ın çeşitli isimlerine ve sıfatlarına, iniş gayesine ve bazı temel özelliklerine dair kısa ve özlü açıklamalar yapılmalıdır. Yine aynı şekilde âyet ve sûre gibi Kur'ân metnini oluşturan bölümlerin tanıtımına, niçin Arapça olduğuna, i'câzına ve mucizeliğine, benzerinin getirilememesi konusundaki meydan okumasına dair açık ve net malumatlara yer verilmelidir. En nihayet bu yerlerde Kur'ân'ın nüzul mahiyetine, son kitap oluşuna, Kur'ân'ın evrenselliğine, öğrenilmesine, okunmasına ve ezberlenmesinin önemine dair kısa kısa bilgilendirmeler yapılmalıdır. Önsözlerin genelinde Kur'ân'ın mahiyetine yönelik temel bazı bilgilerin verildiği müşahade edilse de bu bilgilerde belli bir sistematik bulunmamaktadır. O kadar ki kimi önsözlerde adeta siyer anlatımına girildiği, bazen tarihi bilgilerin yoğunlaştığı, bazen daha farklı konularda detay bilgilere yer verildiği görülmektedir. Bundan dolayı Kur'ân'ın mahiyeti kısmında temel

¹⁰ İsmail Hakkı İzmirli, *Me'ânî-i Kur'ân* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1977), 3; Murat Sülün, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012), 9-26; Ali Arslan, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli* (İstanbul: Okusan Yayıncılık, 1991), 9-10; Celal Yıldırım, *Tefsirli Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (İzmir: Anadolu Yayınları, 1995), 1/1; Hüseyin Atay, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı* (Ankara: Sek Yayınları, 1995), 1-2; Ömer Dumlu - Hüseyin Elmalı, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı* (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001), XXIX; Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Cümle Meâli* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2002), 1-4; Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzül-Furkân Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (İstanbul: Server Yayıncılık, 2003), 1-2, 5-6; Ali Bulaç, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı* (İstanbul: Bakış Yayınları, t.y.), 6; Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), VII-VIII; Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011), V-VIII; Niyazi Kahveci, *İniş Sırası ve Sebepleri İle Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi* (Ankara: Sinemis Yayınları, 2011), IX-X; Talat Koçyiğit, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli* (Ankara: Kılıç Yayınevi, t.y.), 10-11; Ali Akın, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (İstanbul: Ege Reklam Basım Sanatları San. Tic. Ltd. Şti., 2014), 7-9; Mustafa Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 15; Abdülkadir Şener vd., *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli* (İzmir: Tibyan Yayıncılık ve Matbaacılık, 2020), 9; Faruk Beşer, *Kur'ân-ı Hakîm'in Meâli ve Kısa Tefsiri* (İstanbul: İfav Yayınları, 2021), 13; Orhan Çeker, *Kur'ân-ı Kerîm'in Envârından-Tefsir Özetli Meâl* (Ankara: Takdim Yayınları, 2021), 1, 4-6.

bazı terimlere ve tanımlara, Kur'ân'ı tanıtıcı kısa bir tarihi arka plana yer verilmesi yeterli olacaktır.

1.2. Kur'ân'ın Diğer Kitaplardan Farkı

Meâl mukaddimelerinde Kur'ân'ı diğer ilahi kitaplardan ayırt eden temel bazı özelliklere kısaca temas edilmesi yerinde olacaktır. Her ne kadar buna yer veren bazı meâl müellifleri olsa da bunların sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır ve verilen bilgiler de sadra şifa olacak türden değildir. Nitekim bazı meâllerin önsözlerinde Kur'ân'ın önceki mukaddes kitaplardan farklı taraflarına işaret edilmiş, bugünkü Tevrat ve İncil'deki bazı tahriflerle ilgili kimi âyetlerin dipnotlarında çeşitli açıklamalara yer verilmiştir.¹¹ Fakat çoğu meâlde bu konu ya hiç gündeme getirilmemiş veya bir iki cümleyle geçiştirilmiştir.¹² Kur'ân'ın diğer kutsal kitaplardan farklı taraflarına dair okuyucuyu aydınlatacak bir bilgilendirme yapılmaması, okuyucunun Kur'ân'ın diğer kitaplardan üstünlüğünü bilmemesine yol açacaktır. Dolayısıyla önsözlerde Tevrat ile İncil'in tahrif edilmesi, İslâm'ın en son din olması, Kur'ân'ın en son ve en mükemmel kitap olması, onun diğer kitaplardan mahiyet olarak tamamen farklı olması ve Allah katında yegâne makbul dinin kitabının Kur'ân olmasıyla ilgili temel konularda kısa bilgilendirmeler yapılması, başlangıç açısından çok faydalı bir adım olacaktır.

db | 983

1.3. Kur'ân'ın Daha İyi Anlaşılmasına Yönelik Bazı Tavsiyeler

Kur'ân'ın doğasından kaynaklanan bazı hususiyetlerinden dolayı genel okuyucuya onun nasıl daha iyi anlaşılacağına ilişkin bazı yol gösterici tavsiyeler yapılması önem arz etmektedir. Bu öneriler için en uygun yerler meâllerin önsözleridir. Buradan hareketle meâl müellifleri, meâllerinin önsözlerinde ortalama bir okuyucunun anlayacağı şekilde Kur'ân'ı anlamaya ilişkin bazı bilgileri okuyucuya sunmalıdır. Sözelimi meâllerde Kur'ân'dan faydalanma yollarının¹³ gösterilmesi, bunun yanında Kur'ân'ın daha iyi okunmasına ve anla-

¹¹ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu: Kur'ân-ı Kerîm'in Tercüme ve Tefsiri* (İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1947), 1/1; Hamdi Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı: Kur'ân-ı Kerîm* (İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi, 2003), 1/5; Feyizli, *Feyzül-Furkân Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, 3-4; Koçyiğit, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, 8-9.

¹² Mahmut Toptaş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli* (İstanbul: Cantaş Yayınları, 2004), 4; Şener vd., *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*, 9; Çeker, *Kur'ân-ı Kerîm'in Envârından-Tefsir Özetli Meâl*, 1.

¹³ Arslan, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*, 11.

şılmasına yardımcı olacak bazı âyetlere ve hadislerle¹⁴ yer verilmesi kesinlikle faydalı olacaktır. Yine Kur'ân'ın hayatımızdaki yerine ve önemine yönelik açıklamalar yapılması¹⁵ ve bunun yanı sıra okunuşu ve anlaşılması esnasında dikkat edilmesi gereken bazı ilkelerin¹⁶ vurgulanması gibi okuyucuya kimi ön bilgiler verilmelidir. Mevcut meâllerin önsöz kısımlarında Kur'ân'dan nasıl daha iyi istifade edileceğine yönelik bazı bilgilendirmelerin hedef kitleyi tatmin edici nitelikte olduğunu söylemek oldukça zordur. Bundan dolayı Kur'ân'ın hükümlerinin, emirlerinin, yasaklarının ve çeşitli konulardaki açıklamalarının arka planının ne olduğu, ilk planda kime veya kimlere hitap ettiği, taşıdığı hikmetlerin neler olduğu gibi konularda bilgilendirme yapmak gerekir. Zira bu, meâlden azami derecede istifadeyi kolaylaştıracak ve ortalama bir okuyucunun ihtiyaç duyacağı bilgilere kolaylıkla erişimine vesile olacaktır.

1.4. Meâl Yazımının Gerekçeleri

Önsöz kısımlarında bulunması gereken zorunlu unsurlarından biri de meâlin niçin yapıldığının ve nasıl bir işlev göreceğinin okuyuculara izah edilmesidir. Bu bilgilendirme ilk bakışta basit görünebilir ama meâlin başarısı için son derece önemlidir. Aynı zamanda bu veriler, meâlin ne amaçla kaleme alındığının gerekçesini de gösterecektir. Abdülcelil Bilgin, meâl mukaddimeleri üzerine yaptığı bir araştırmada meâl yazıcılığını besleyen motivasyonları, psikolojik ve sosyolojik olmak üzere iki ana başlıkta tetkik etmiştir. Bu bağlamda o, psikolojik motivasyonları en iyi ve doğru bir meâle ulaşma amacı, farklı ve yeni bir meâl hazırlama ihtiyacı veya iddialı bir meâl hazırlama gereksinimi olarak sıralamaktadır. Sosyolojik motivasyonları ise dinî ve ilmî muhitlerin taleplerini yerine getirme, aynı çevrelerin teşviklerini karşılama, mezhebî mensubiyeti vurgulama ve çağdaşlık perspektifine uyma, anlaşılır ve kolay bir meâle mazhar olma, hidayeti doğru olarak yansıtmaya gibi hususlar olarak belirlemiştir.¹⁷ Bilgin'in bu tespitlerine tamamen katılmakla birlikte, bunlara ilave olarak meâl yazımının arka planında dinî, mezhebî, siyasî ve edebî diğer bazı gerekçelerin olduğu da gözlerden ırak

¹⁴ Abdullah Parlıyan, *Kur'ân-ı Kerîm ve Özlü Tefsir: Tefsirlerin Özü* (Konya: Damla Ofset, 1996), 5.

¹⁵ Ümit Şimşek, *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (İstanbul: Zafer Yayınları, 2005), 9-18.

¹⁶ Altuntaş - Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, XIII-XIV.

¹⁷ Abdülcelil Bilgin, "Meâl Yazıcılığını Tetikleyen Psiko-Sosyal Refleksler", *Kur'ân Meâlleri ve Metin-Merkezci Yorum* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2021), 246.

tutulmamalıdır. Çünkü meâl yazımının gerekçeleri, dönemden döneme ve meâl sahibinin önceliklerine göre çoğu kez farklılaşabilmektedir. Kısaca belirtmek gerekirse ilmî ve kültürel anlayışların geliştiği ve değiştiği, toplumsal ihtiyaç ve sorunların aynı kalmadığı dikkate alındığında her dönemde farklı gerekçelerle yeni meâllerin yazımına ihtiyaç olacaktır.

Geçmişten bugüne meâl yazımının gerekçelerine topluca bakıldığında kimi zaman az ya da çok birbirine yakın, kimi zaman da tamamen birbirinden farklı hususların öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda Kur'ân'ın anlamını kolay ve anlaşılır bir dil ve üslûpla Türkçe'ye aktarma, Kur'ân'ın manasını doğru bir şekilde Türkçe'ye çevirme, Kur'ân'ın indiği dönemdeki anlamını doğru tespit etme ve halkı doğrudan Kur'ân mesajına muhatap kılma gibi sebeplerle meâl yazıldığı anlaşılmaktadır. Yine her müminin Kur'ân'ın anlamını aracılar olarak bizzat kendisinin doğrudan öğrenmesi, yazarın Kur'ân'ın en doğru biçimde anlaşılmasını sağlayan iyi bir meâl hazırlama çabası, önceki meâllerde bulunan eksikliklerden kaçınma isteği ve özgün bir meâl hazırlama düşüncesi de yeni bir meâl hazırlamanın gerekçesi olabilmektedir.

Dahası Kur'ân'ın yeni yaklaşımlar ışığında tercüme edilmesi, gerek sosyal çevreden gerekse ilmî muhitlerden gelen taleplerin baskısı, hem Kur'ân yorumunda hem de dilde meydana gelen değişikliklerin gölgesinde sade ve anlaşılabilir bir meâl yazma düşüncesi, Arapça'nın belâgat özelliklerini içermeyen meâllerin önüne geçilmesi de yeniden meâl yazmanın gerekçeleri arasında sayılmaktadır. En nihayet Kur'ân diliyle İslâm'ın temel ilke ve inançlarından insanların haberdar edilmesi, onları kendi özgür seçimleri ve Kur'ân'ın temel ilkeleriyle baş başa bırakma, mevcut meâllerin dilinin eskimesi veya ihtiyaçları karşılayamaması, lafzın asıl anlamından uzak manalar vermenin önüne geçilmesi, dini ilimlere rağbetin giderek azalması ve buna paralel olarak cehaletin artması, hacimli tefsir yazmanın veya yazılanı okumanın zorlu bir hal alması, halkın ciltler dolusu tefsir okuyacak zamanının bulunmaması¹⁸ gibi husus-

¹⁸ Hüseyin Kazım Kadri, *Nurü'l-Beyan: Kur'ân-ı Kerîm Tefsirinin Türkçe Tercemesi*, çev. Ömer Mahir Alper (İstanbul: Vadi Yayınları, 2019), Mukaddime; Fikri Yavuz, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli Âlîsi* (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1974), Önsöz; Ahmed Davudoğlu, *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli (Türkçe Anlamı)* (İstanbul: Çile Yayınları, 1988), 3-4; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Âlîsi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1996), Mukaddime; Dumlu - Elmalı, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, XXX; Feyizli, *Feyzü'l-Furkân Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, 2; Mahmud Ustaosmanoğlu, *Kur'ân-ı*

lar da yeni bir meâl yazmanın haklı gerekçeleri arasında gösterilmektedir.

Yukarıda da görüldüğü üzere, kimi zaman birbirine çok benzeyen kimi zaman da birbirinden farklı sebepler, meâl yazımının gerekçeleri arasında beyan edilmektedir. Bütün bu gerekçeler birlikte düşünüldüğünde her meâl sahibinin meâl yazma gerekçesi kimi zaman birbiriyle örtüşürken çoğu zaman da farklılaşmaktadır. Dolayısıyla gerekçeler çok ve çeşitli olup bazıları gerçekten bir meâl hazırlamanın gerekçesini oluşturma potansiyeli taşıırken bazılarının ise bu potansiyele sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı yeni bir meâl hazırlayacak kimsenin gerçekten niçin böyle bir işe giriştiğini, hedefini, gerekçelerini muhataplarına çok net bir şekilde izah etmesi bir zarurettir.

1.5. Meâllerin Doğası ve Tercümeden Farkı

Meâl ile tercüme arasında önemli farklar bulunduğu ilgili araştırmacılar tarafından kabul edilen bir vakıadır. Buna karşılık meâllerin önsözlerinde görülen ve neredeyse teamül haline gelen problemlerden biri de meâlin ne olduğu ve tercümeden farkının belirtilmemesi, bunun yanında meâlin niçin yapıldığı, Kur'ân ile ilişkimizde nasıl bir işlev göreceğinin izah edilmemesi gelmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi için meâl sahibi, meâlinin Türkçe ibadet ve tilavet metni oluşturmak için değil; okuyucuyu bir nebze olsun Kur'ân'ın mana ve maksadından haberdar etmek için yaptığını çeşitli şekillerde ortaya koyması gerekmektedir. Şimdiye kadar kaleme alınan meâllerin bir kısmında¹⁹ bu konuda bazı bilgilendirmeler

Mecîd ve Tefsirli Meâl-i Âlîsi (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2007), 6; Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân: Gerekçeli Meâl-Tefsir* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2009), XXIII; Mahmut Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (Konya: Armağan Kitaplar, 2010), 11; Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Cümle Meâli*, 7; Altuntaş - Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, XVI-XVII; Şaban Piriş, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Anlamı* (Kayseri: Arznet Yayınları, t.y.), 7-8; Bulaç, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, 13; Akın, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, 5; Kahveci, *İniş Sırası ve Sebepleri İle Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi*, X; Şener vd., *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*, 10; Tuncer Namlı, *Kur'ân Aydınlığı: Kronolojik Kur'ân Meâli* (Ankara: Fecr Yayınları, 2015), XVIII; İsmail Dinçer, *Tevhid-i Kur'ân Meâli* (İzmir: Sade Matbaacılık, 2016), 5-6; Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 21.

¹⁹ İzmirli, *Me'ânî-i Kur'ân*, 4; Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, 1/1-3; Arslan, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*, 11; Davudoğlu, *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli(Türkçe Anlamı)*, 4; Yaşar Nuri Öztürk, *Sûrelerin İniş Sırasına Göre Kur'ân-ı Kerîm Meâli(Türkçe Çeviri)* (İstanbul: Yeni Boyut, 2000), 10; Dumlu - Elmalı, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, XXX; Feyizli, *Feyzül-Furkân Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, 6; Karaman vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı meâli*, VIII-X; Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 9-10; Altuntaş -

yapılmıştır. Ancak bunlar, sistematik olmaktan çok uzak ve gereksiz bazı detayları içermekte, okuyucunun zihnini netleştirecek bilgiler vermekten uzak kalmaktadır.

Kanaatimizce meâllerin doğası ve işlevleriyle ilgili soru işaretlerini giderecek tarzda ve aşağıda belirteceğimiz çerçevede bazı bilgilendirmeler yapmak uygun olacaktır. Bu açıdan ilkin tercüme ve meâl terimlerinin tarifini yapmak, Kur'ân tercümesinin imkânını açıklamak, meâllerin doğası ve gerekliliği üzerinde durmak, meâllerin faydalarını ve işlevlerini belirtmek, meâllerden hüküm çıkarmanın mahzurlarına dikkat çekmek ve tercümeyle ibadet edilemeyeceğini vurgulamakla işe girilmelidir. İkinci olarak meâllerden istifade yollarını göstermek, Kur'ân'ın hiçbir dile tam bir çevirisinin yapılamayacağını belirtmek, ne kadar mükemmel olursa olsun hiçbir çevirinin Kur'ân'ın yerine geçemeyeceğini beyan etmek, meâlin ulema için değil Müslüman halk için yazıldığının altını çizmek, meâllerin her birinin birer kişisel yorum olduğuna işaret etmek ve meâllerin fonksiyonlarını göstermek gibi hususlarda açıklamalar yapılmalıdır.

1.6. Önceki Meâllerin Eksiklikleri

Meâllerin giriş kısımlarında gündeme getirilen diğer bir konu daha önce kaleme alınmış meâllerdeki eksikliklerdir. Kimi meâl sahipleri kendi meâllerinin özgünlüğünü savunmak adına kendilerinden önce kaleme alınan meâllerdeki dil, üslûp ve çeviri hatalarına yönelik bazı tenkitler yöneltmişlerdir. Bu tenkitlere yakından bakıldığında anlaşılır bir dil kullanmama, harfi harfine tercümeyi esas almaktan dolayı bozuk bir Türkçeyi yansıtmama, önceki meâllerden aynen aktarımda bulunma, çok sık dipnot ve açıklama kullanma, meâllerin çoğunun parantezlerle dolu olması, âyetlerin eksik bir anlatımla tercüme edilmesi, bazı âyetlerin ispatlanmamış ve hatta güncel bilim tarafından çürütülmüş fikirlerle yorumlanması, Arap dilinin verilerine uymayan çevirilerin yapılması, halkın ilgisini çekememe, tarih içinde tekrarlana gelmiş geleneksel Kur'ân dışı

Şahin, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, IX-XV; Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Cümle Meâli*, 5-6; Bulaç, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, 6, 8, 9, 13; Sülün, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, 21, 27; Beşer, *Kur'ân-ı Hakîm'in Meâli ve Kısa Tefsiri*, 10; Çeker, *Kur'ân-ı Kerîm'in Envârından-Tefsir Özetli Meâl*, 2-3.

kabulleri meâllere aktarma gibi eleştirilerin²⁰ yoğunlaştığı görülmektedir.

Meâl sahipleri tarafından önceki meâlleri hedef alan bütün bu eleştirilerin kayda değer olduğu söylenebilir. Lâkin eleştiri yapan çoğu meâl sahibinin kendi meâlini kaleme alırken bile bu eleştirilere duyarsız kaldığı, aynı hataları tekrarladığı ve hatta kendilerinin eleştirdikleri noktaların bizzat kendi meâllerinde de yer bulduğu sıklıkla görülmektedir. Bundan dolayı önsözlerde başka meâllerin eksik yönlerinin eleştirisi normal bir durum olarak karşılanmalı, buna karşılık meâl sahibi tutarlı olmak adına eleştirdiği noktalardan ilk olarak kendisi uzak durmalı, bunun yanında kendi meâlinin de eleştiriye açık taraflarının olabileceğini baştan kabullenmelidir.

1.7. Meâlin Öne Çıkan Yönleri

Önsözlerde söz konusu meâlin meâl çalışmalarına getirdiği bir yenilik veya farklılık varsa bu durum mutlaka belirtilmelidir. Çünkü bu husus meâlin en ayırıcı vasfı olarak kendini gösterecektir. Bundan dolayı bir meâli diğerlerinden ayıran belirgin özelliklerin önsözlerde açıkça zikredilmesi gerekir. Bir meâli diğerlerinden ayıran belirgin özelliklerin az da olsa bazı önsözlerde açıkça zikredildiği görülmektedir. Sözelimi bir meâlin önsözünde bu husus âyetleri tefsir eden hadislerin zikredilmesi ve bilimsel açıklamalara yer verilmesi olarak yer alırken²¹ başka bir meâlin önsözünde âyetlerdeki mesajların daha önceki peygamberlere indirilen mesajlarla aynı olduğunu gösteren referansların Kitâb-ı Mukaddes'ten gösterilmesi olarak kendini göstermiştir.²² Yine âyetlerin anlamlarının tespitinde gerekçelerin belirtilmesi, parantez kullanmaktan uzak durulduğunun beyan edilmesi, âyetlerin ve sûrelerin iniş sebeplerine yer verilmesi, bağlama göre doğru anlamı tespit, doğru anlamı hedef dile doğru aktarma ve Türkçe'yi edat, kelime, deyim ve cümle düzeyinde en üst seviyede kullanma, anlatım üslubunun akıcılığı, âyetler arasında güzel bağlantılar kurulması, metne yansımayan hususların

²⁰ Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (İstanbul: Dergah Ofset, 2011), 1/8; Parlıyan, *Kur'ân-ı Kerîm ve Özlü Tefsir: Tefsirlerin Özü*, 3-4; Öztürk, *Sûrelerin İnişi Sırasına Göre Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 9-10; Feyizli, *Feyzü'l-Furkân Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, 2-3; Piriş, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Anlamı*, 6; Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 24; Beşer, *Kur'ân-ı Hakîm'in Meâli ve Kısa Tefsiri*, 10.

²¹ Ümit Şimşek vd., *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011), X.

²² Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı: Kur'ân-ı Kerîm*, 1/1.

parantez içi açıklamalarla vuzuha kavuşturulması, okuyucunun zihnine gelebilecek istifhamlar konusunda kısa kısa izahlar yapılması, herkesin kolay bir şekilde okuyup anlayabileceği bir dil ve üsluba sahip olması, tefsir ve meâlin bir arada verilmesi, İslâm'a ve Kur'ân'a yönelik çeşitli itirazlara cevaplar verilmesi gibi hususlar²³ kimi meâl sahipleri tarafından kendi meâllerinde temayüz eden belirgin özellikler olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla meâl sahibi bütün bu gerekçeleri dikkatle tetkik ederek kendi meâlinin ayırıcı vasfını okuyucusuna açıkça söylemek durumundadır.

2. Müellifin Meâlde İzlediği Çeviri Yöntemine İlişkin Açıklamalar

Meâllerin niteliğini gösteren en önemli yönlerinden biri de meâllerin önsözlerinde kullanılan çeviri yöntemlerine ve söz konusu meâllerin belli başlı özelliklerine dair özlü bilgiler verilmesidir. Bu konu, kendi içinde bazı tikel meseleleri barındırdığı için birkaç başlık altında incelenmeyi hak etmektedir. Tahmin edileceği üzere bu meseleler arasında çeviri yöntemi, çeviride kullanılan dil ve üslup, dinî ve şer'î terimlere yaklaşım, ek bilgi verilmesi gereken durumlar, bağlama ve pasaj bütünlüğüne dikkat etme, istifade edilen kaynakları belirtme ve en nihayet nüzul bilgisine yer verme ön plana çıkmaktadır.

db | 989

1.1. Çeviri Yönteminin Ana Hatlarını Açıklamak

Meâl sahiplerinin okuyucuya karşı bazı sorumlulukları vardır. Bunlardan biri, çeviride kullandığı teknik hakkında hedef kitleye önbilgiler vermesidir. Diğer bir ifadeyle meâl sahibi, meâlinde metne aşırı sadakat göstererek sözcük bazlı bir tercüme yolunu mu tercih ettiğini yoksa manayı ve verilmek istenen mesajı esas alarak serbest bir çeviri yöntemini mi benimsediğini belirtmek zorundadır. Genel olarak bakıldığında sınırlı sayıda meâlin önsözünde izlenen çeviri yöntemi hakkında bilgi verilmiş,²⁴ buna karşılık çoğu meâl müellifinin bu konuda suskun kaldığı ve hiçbir açıklama yapmadığı

²³ Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, 1/1; Öztürk, *Sûrelerin İnişi Sırasına Göre Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 13; Kahveci, *İniş Sırası ve Sebepleri İle Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi*, X; Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 16-17; Şener vd., *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*, 9; Çeker, *Kur'ân-ı Kerîm'in Envârından-Tefsir Özetli Meâl*, 4; Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 10.

²⁴ Akdemir, *Son Çağrı Kur'ân*, XI; Dumlu - Elmalı, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, XXXI; Şener vd., *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*, 11; Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 17.

tespit edilmiştir. Hâlbuki meâl yazarının çevirisinde hangi kurama dayandığını, hangi semantik kuralları uyguladığını, kaynak metinden ziyade amaç metne yönelen işlevselci çeviri kuramını mı izlediğini, anlam merkezli tercüme tekniğini mi esas aldığını ifade etmesi, kendisi ve okuyucu için kesinlikle yararlı olacaktır. Bu bilgilendirme yapılmadığı takdirde ortaya çıkacak muhtemel hatalar veya eksiklikler, hem yazarı hem de meâli olumsuz etkileyecektir.

1.2. Kullanılan Dil ve Üslubu Belirtmek

Meâl yazarları, tercümede veya çeviride kullandıkları dil ve benimsedikleri üslup hakkında da mutlaka açıklama yapmalıdır. Çünkü meâlini yapmaya yöneldiği Kur'ân, aslı itibarıyla sözlü bir hitap olarak inzâl edilmiş ve sonraki süreçte yazılı bir kitap formuna dönüştürülmüştür. Bu anlamda konuşma diliyle yazı dili arasında çok önemli farklar bulunduğu için sadece yazılı Arapça bir metin mantığıyla çevirmek için kullanılan yöntemlerle Kur'ân'ın anlaşılması da ona meâl verilmesi de mümkün değildir. Bundan dolayı meâl yapılırken Kur'ân'ın şifahi oluş özelliğinin mutlaka dikkate alınması ve bunun önsöz kısmında ayrıca belirtilmesi gerekir. Nitekim bu bilgilendirmeyi yerine getirmeye çalışan meâllerin önsözlerine bakıldığında bu problemin farklı ifadelerle okuyucuya takdim edildiği görülmektedir. Bu kapsamda pek çok meâl sahibinin, meâlinde benimsediği dil ve üslup hakkında bilgi vermek adına sıklıkla aşağıdaki sözleri kullandığı görülmektedir: Herkesin anlayabileceği sade ve akıcı bir dil benimseme, güncel bir dil kullanımına özen gösterme, yaşanan hayata uygun bir dili öne çıkarma, muğlak, ağır ve ağıdalı olmayan kolay bir dil seçme, yaşayan Türkçeyi kullanmaya gayret etme ve öztürkçeye kaçmadan fakat unutulmaya yüz tutmuş bazı Türkçe sözcükleri kullanma.²⁵

Bütün bu benzer ifadelerden Kur'ân tercümelerinin yapılmasındaki en önemli amaçlardan birinin, kolay bir dil ve üslupla manayı murâd-ı ilâhiyeye yakın bir şekilde ifade etmek olduğu anla-

²⁵ Parlıyan, *Kur'ân-ı Kerîm ve Özlü Tefsir: Tefsirlerin Özü*, 4; Dumlu - Elmalı, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, XXXI; Öztürk, *Sûrelerin İnşî Sırasına Göre Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 13; Salih Parlak, *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'ân-ı Kerîm: Meâl-Tefsir Denemesi* (İstanbul: 2001 Yayınları, 2001), 4; Feyizli, *Feyzü'l-Furkân Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, 3-4; Bulaç, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, 11; Şimşek, *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 21; Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 10; Kahveci, *İnşî Sırası ve Sebepleri İle Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi*, X-XI; Akın, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, 6.

şılmaktadır. Fakat bunu, bütün meâllerin gerçekleştirdiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü meâllerde sık sık dil ve üslup hatalarına düşüldüğü, dil ve anlatım problemleriyle yüz yüze kalındığı bilinmektedir. Bu bağlamda meâllerin, dil ve üslûp bakımından en fazla eleştirilen yönlerinin Türkçenin imkânlarının yeterince kullanılamaması ve lafza aşırı bağlı kalınması olduğu dikkatleri çekmektedir. Bundan dolayı meâl sahipleri, meâlde kullanılan dil ve üslup noktasında Kur'ân'ın özellikle şifahi bir hitap olmasıyla ilgili hususiyetleri mümkün mertebe dikkate almalı ve meâldeki dil ve üslubu buna göre tanzim etmelidir.

1.3. Dinî ve Şer'î Terimleri Beyan Etmek

Meâllerin önsöz kısımlarında Kur'ân'da yer alan bazı dinî ve şer'î terimlere dair açıklamalar yapılması elzem görülmektedir. Çünkü kimi Kur'ân terimlerinde İslâm öncesinde ve sonrasında bazı anlam değişiklikleri, anlam daralmaları veya anlam genişlemeleri olduğu bilinmektedir. Bundan ötürü Kur'ân'da geçen dinî ve şer'î terimlerin nasıl tercüme edileceği ve bunların meâllerde nasıl ifade edileceği bir tartışma konusu olarak öne çıkmaktadır. Bununla bağlantılı olarak Kur'ân'daki garîb, ezdâd, çok anlamlı ve eş anlamlı terimlerin çeviriye nasıl yansıtılacağı da bir problem alanı olarak kendini göstermektedir. Nitekim bazı meâllerde bu terimler metin içerisinde Türkçe karşılıklarıyla verilmektedir. Buna karşın diğer bazı meâllerde ise tercüme edilmeden olduğu gibi bırakılmakta, kimilerinde ise bu terimler dipnotlar yoluyla açıklanmaktadır. Dolayısıyla meâllerin önsözlerinde dinî ve şer'î terimlere nasıl bir karşılık verildiği hususunun açıkça izah edilmesi gerekmektedir. Tedâvüldeki meâllerin büyük çoğunluğunda bu konuda okuyucuya herhangi bir bilgi verilmediği görülmektedir. Bu eksiklikten dolayı kimi meâllerde Arap dili ve Kur'ân terminolojisi bakımından tutarsız ve zorlama karşılıklara rastlanmaktadır. Kimilerinde lafızların sözlük ve ıstılah manalarının tespitinde daha önceki yorumlardan istifade edilmekte ve en nihayet diğer bazılarında ise öztürkçe olma adına Müslüman toplumda karşılığı olmayan terimlerle garip ve tuhaf manalara yer verilmektedir.

Meâl yazarlarının bu konudaki kafa karışıklıklarını görmek için önsözlerinde yer verdikleri ifadeler üzerinden bu durumu takip edebilmek mümkündür. Sözgelimi bir önsözde fidye, gazap, kavim, lütuf ve lanet gibi dilimize de geçmiş İslâmî terimlerin aynen kullanıldığı beyan edilmektedir. Buna karşın başka bir meâlin önsözünde

çok anlamlı sözcüklerin anlamları birer birer açıklanmaktadır. Bu açıklamalarında meâl yazarı, Kur'ân'ın bütünlüğünü ve tarihsel bağlamını dikkate aldığını ve genellikle başta Allah'ın isimleri olmak üzere pek çok kelime ve terimin Türkçe karşılıklarını belirlemeye çalıştığını ifade etmektedir.²⁶ Bir meâlin önsözünde her temel kavramın bilimsel kuşkuculuk ışığında yeniden değerlendirildiği, bu açıdan sözlük anlamının ötesinde teknik bir terim olması ve semantik yapısının bulunması sebebiyle dikkate alındığı beyan edilmiştir.²⁷ Aynı şekilde başka bir önsözde dinî ve şer'î terimlerin kullanıldığı yere göre ön plana çıkan anlamının verildiği ifade edilmiş ve aynı sözcüğün veya sözcük gruplarının farklı yerlerde, kısmen farklı ifadelerle anlamlandırıldığına dikkat çekilmiştir.²⁸ Bir diğer önsözde tercümede seçilen sözcüklerin, yaşanan bölgenin, kültürün, mensup olunan siyasal ve sosyal akımın anlayışının darlığı ve genişliğiyle orantılı olduğu öne sürülmüştür.²⁹ Buna mukabil diğer bir önsözde hidâyet, dalâlet, fâsık ve gazab gibi dinî ve şer'î terimlerin muhafaza edildiğine, böylelikle din dilini korumaya özen gösterildiğine, batı menşeli tabir ve sözcüklerden uzak durulduğuna dikkat çekilmiştir.³⁰

Kur'ân'ın kendine özgü bir dil evrenine ve kavram dünyasına sahip olduğuna vurgu yapılan bir önsözde kitap, te'vîl, fıkıh, ilim ve halife gibi birçok sözcük ve terimin, tarihsel süreçte kazandıkları teknik ve terimsel içeriklerden soyutlandığı vurgulanmıştır.³¹ Buna karşılık başka bir önsözde takva, din, rab, ilah, ibadet, ümmet ve kavim gibi Kur'ân'da geçen temel ifadelerin aynen bırakıldığı belirtilmiştir.³² Bir diğer meâlin önsözünde ise dilimize yerleşmiş ve kolay anlaşılır hale gelen bazı Arapça kelimeler ve tabirlerin aynen korunduğu, bazılarının ise tam bir karşılık bulunamadığı için orijinal halinin muhafaza edildiğine işaret edilmiştir.³³ Bir başka meâlin önsözünde ise ihsan, hidayet, salat, zekat ve takva gibi çok anlamlı sözcüklerin her birine kendi bağlamlarına uygun manalar takdir edilmiştir. Yine âyet sonlarında sıkça bulunan azîz ve hakîm gibi

²⁶ Parlıyan, *Kur'ân-ı Kerîm ve Özlü Tefsir: Tefsirlerin Özü*, 4; Dumlu - Elmalı, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, XXXI.

²⁷ Parlak, *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'ân-ı Kerîm: Meâl-Tefsir Denemesi*, 2.

²⁸ Şimşek, *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 21.

²⁹ Toptaş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, 4.

³⁰ Şener vd., *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*, 11.

³¹ Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 29.

³² Bulaç, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, 11.

³³ Piriş, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Anlamı*, 6.

Yüce Allah'ın sıfatlarına âyetle işlenen konuyla irtibatlı şekilde mana verildiği ifade edilmiştir.³⁴

Meâllerin önsözlerden yapılan bütün bu iktibaslardan da görüleceği üzere temel Kur'ân terimlerinin nasıl tercüme edileceği ve bunlara meâllerde ne şekilde yer verileceği ciddi bir problem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada kimi meâl sahipleri, terimlerin veya ifadelerin orijinal halinin muhafaza edilmesini savunurken kimileri bağlama göre ifadeler veya terimlere farklı anlamların verilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Diğer bazı meâl sahipleri ise içinde yaşadığımız dünyanın anlam-değer dünyasına uygun manaların verilmesinden yana tavır almıştır.

1.4. Ek Bilgi ve Açıklamaları Yansıtmak

Kur'ân'ın tabiatı gereği tefsir ve yorumu gerektiren bazı ek açıklamalara ihtiyaç duyduğu istisnasız herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Dolayısıyla başarılı bir meâl çalışmasında âyetlerin okuyucunun anlayamayacağı şekilde kapalı ve muğlak bırakılması söz konusu olamaz. Bunun için meâl sahibi, önsöz kısmında âyetleri tercüme ederken kullanacağı ek bilgi ve açıklamaların nasıl ve ne şekilde meâle yansıtılacağını muhataplarına açıklamak durumundadır. Bu çerçevede ilgili ek bilgilerin parantez içinde mi, dipnot olarak mı, toplu dipnotlar halinde metnin sonuna mı konulacağı yoksa başka bir şekilde mi verilip verilmeyeceğine dair bilgilendirmeler yapılmalıdır. Ya da tam tersine meâl müellifi, çeviri sürecinde herhangi bir açıklama veya ek bilgiye yer vermeyecekse bunun da gerekçesini aktarmak durumundadır.

Meâllerin önsözlerine bakıldığında meâl boyunca kullanılması gereken ek bilgi ve açıklamaların meâle nasıl yansıtılacağı konusunda bir ikilem yaşandığı görülmektedir. Nitekim bazı meâl müelliflerinin önsözlerdeki ifadelerinden bu durum kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Sözelimi bir önsözde “Okuma ve anlama esnasında dikkatleri dağıtan parantez ve dipnot kullanmadık.”³⁵ denilirken bir diğerinde “Tek parantez dahi kullanılmamıştır.”³⁶ şeklinde açıklama yapılmıştır. Yine bir yerde “Bir iki yer dışında parantez kullanılmamış, dipnota yer verilmemiştir.”³⁷ ifadesine yer verilirken, buna kar-

³⁴ Şener vd., *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*, 11.

³⁵ Parlıyan, *Kur'ân-ı Kerîm ve Özlü Tefsir: Tefsirlerin Özü*, 4.

³⁶ Öztürk, *Sûrelerin İnşâ Sırasına Göre Kur'ân-ı Kerîm Meâli(Türkçe Çeviri)*, 13.

³⁷ Dumlu - Elmalı, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, XXXI.

şın başka bir yerde “Bu meâlde, dipnotlardan kaçınılmış, gerekli notlar, çeviri metninin aralarına âyetin devamı gibi konulmuştur. Parantez kullanılmamış, bunun yerine, ana metin olan âyet meâli, kalın yazı biçimiyle; yorum ve açıklamalar ise ince yazı biçimiyle yazılmıştır.”³⁸ notu paylaşılmıştır.

Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü üzere meâl yazarlarının bir kısmı parantez ve dipnot kullanmadıklarını ifade etmekte, buna karşılık kimi meâl yazarları parantez ve dipnot kullanmanın bir gereklilik olduğunu savunmaktadır. Bu çerçevede bir önsözde “Âyetlerde kelimelerin âyet içindeki anlamına göre Türkçe karşılığı verilmiş, kelimenin ihtiva ettiği diğer anlamlar parantez içinde yazılmıştır.”³⁹ denilirken buna karşın bir başka önsözde “Bazı âyetlere dipnotlarda kısa açıklamalar getirilmiştir. Âyetlerin meâli verilirken ihtiyaca göre parantez içi açıklamalara yer verilmiştir.”⁴⁰ açıklaması yapılmıştır. Yine başka bir meâlin önsözünde “Bu meâlde birden fazla anlamı olan âyet veya cümlelerin, diğer anlamları parantez içinde verilmiştir.”⁴¹ cümleleriyle konuya işaret edilmiştir. Meâllerin bir kısmında ise, “Kur’ân’ın üslubu gereği mecbur kalındığı için bolca parantez içi kelime ve cümle kullanılmıştır.”⁴² , “Zaruri yerlerde parantez açıp kısa açıklamalar yaptık. Alternatif anlamları ve bazı açıklamaları dipnotta gösterdik.”⁴³ , “Mananın anlaşılması için açıklamalar yapılmış, bu açıklamalar aslına karışmasın diye parantez içine konulmuştur.”⁴⁴ tarzında açıklamalara yer verildiği müşahade edilmiştir.

Bütün bu iktibaslardan da açıkça görüldüğü üzere meâl müellifleri, dipnot ve parantez kullanma konusunda tam olarak ikiye ayrılmıştır. Kimi meâl yazarları, dipnot ve parantez kullanımını gereksiz görmüş ve problemi farklı tercihlerle çözme yolunu seçmiştir. Kimi meâl yazarları ise bunu bir zaruret olarak kabul etmiş, dipnotsuz veya parantezsiz bir meâlin olamayacağını öne sürmüş, parantezin veya dipnot kullanmanın bir zorunluluk ve tek alternatif olduğunu savunmuştur. Hal böyle olunca meâllerdeki bu kullanım farklılıkları okuyucunun zihnini karıştıracak düzeye ulaşmıştır.

³⁸ Kısa, Kısa Açıklamalı Kur’ân-ı Kerîm Meâli, 11.

³⁹ Feyizli, Feyzü’l-Furkân Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, 3-4.

⁴⁰ Altuntaş - Şahin, Kur’ân-ı Kerîm Meâli, XVII.

⁴¹ Akın, Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, 5-6.

⁴² Şener vd., Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli, 11.

⁴³ Bulaç, Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Anlamı, 11.

⁴⁴ Ateş, Kur’ân-ı Kerîm ve Cümle Meâli, 7-8.

Kur'ân metninin dayandığı ve metinde belirtilmeyen tarihi arka plana dair açıklamaların, ancak parantez kullanmakla veya dipnotta açıklamalar yapmakla giderileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda meâl boyunca hiçbir açıklama yapmadan, ek bilgi vermeden, parantez içi bilgi aktarılmadan ve dipnot açıklamalarını kullanmadan meâl yazmak, beraberinde pek çok eksiğe ve hataya kapı aralayacaktır. Bunun hem ilim dünyasında hem de hedef kitle nezdinde olumsuz yansımaları kaçınılmaz olacaktır. Çünkü Kur'ân'ın anlamını başka bir dile çeviri sürecinde ek bilgiler verilmediği takdirde söz konusu ilahi metnin gerçek anlamını kaybetme ve çoğu zaman anlamsız bazı kelimeler yığına dönüşme tehlikesi ile yüz yüze kalınacağı malumdur.

1.5. Bağlama ve Bütünlüğe Dikkat Etmek

Kur'ân meâllerinde bağlama ve bütünlüğe dikkat etmek gerekmektedir. Bu hem meâlin kalitesine olumlu katkı verecek hem de meâlin hedef kitlede kabul görmesine zemin hazırlayacaktır. Bu açıdan bir meâl sahibinin tercüme sürecinde dikkate alması gereken ilkelerden biri de âyetin iç ve dış bağlamını göz önünde tutması ve onu azami ölçüde tercümesine yansıtmasıdır. Bu da öncelikle hem âyetin kendi iç bütünlüğüne hem de âyetler arası irtibata özen göstermesiyle gerçekleşecektir. Oysa incelenen meâllerin önsözlerinde âyete doğru meâl vermede kritik bir öneme sahip olan bağlam ilkesine ilişkin izahların yeterince yapılmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu ilkeye uyduğunu söyleyenlerin ise birbirlerinden farklı hususlara işaret ettikleri görülmüştür.

Nitekim bu farklılıklar, açık bir şekilde aşağıda verilen önsözlerde dile getirilen ifadelerde gözlemlenmiştir. Mesela bir önsözde, “Âyetler arası mana bütünlüğüne dikkat edilerek her âyet bir satır olarak değil genellikle birkaç âyet bir paragraf olarak okunup anlaşılsın ve Türkçedeki noktalama ve paragraf sistemine göre olsun istedik.”⁴⁵ denilmiştir. Yine bir diğer önsözde “Kur'ân metninde olduğu gibi meâlde de secde âyetlerine ve ayn duraklarına işaret edilmiştir. Böylelikle meâl okumak isteyenler için secde yerlerini tespitite ve konu bütünlüğüne riayette okuyucuya yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Böylelikle âyetler arasındaki insicama önem verilmiştir.”⁴⁶ ifadesi yer almıştır. Bir başka meâlin önsözünde “Bazı sûreler ve âyetler arası-

⁴⁵ Parlıyan, *Kur'ân-ı Kerîm ve Özlü Tefsir: Tefsirlerin Özü*, 4.

⁴⁶ Feyzli, *Feyzü'l-Furkân Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, 3-4.

daki anlam bağı, sözün akıcılığını bozmadan ara açıklamalarla ifade edilmiştir.”⁴⁷ şeklinde açıklama yapılmıştır. Son olarak bir meâlin girişinde de, “Çeviride, âyetlerin numaralandırmasını, anlama zarar vereceği durumlarda dikkate almamaya özen gösterdik. Burada önemli olan âyetlerin anlamını doğru ve bir bütünlük içinde sunmaktır.”⁴⁸ denilmiştir. Buna karşılık âyetlere mana verirken bağlama ve bütünlüğe uygunluğun esas alındığını aktaran bu ifadelerin haricinde her âyete ayrı ayrı mana verdiğini söyleyen meâl sahipleri de olmuştur.⁴⁹

Sonuç olarak bağlama ve bütünlüğe riayet edenlerin yanı sıra her âyeti bağımsız olarak tercüme etmeye çalışan meâllerin varlığı meâllerdeki metot karmaşasının dikkat çekici bir yönünü gösteren başka bir somut örnek olarak dikkat çekmektedir. Bu türden bir karmaşayı en aza indirmek için meâl yazarlarının Kur’ân’ı doğru anlamının aslî unsurlarından biri olan ve aynı zamanda Kur’ân’ı anlamaya katkısı oldukça yüksek olan bağlam bilgisini kullanmayı bir zorunluluk olarak görmelidir. Çünkü meâllerin temel amaçlarından biri Kur’ân’ın anlam ve özelliklerini Türkçe’ye doğru bir şekilde aktarmaktır. Bağlam unsuru göz ardı edildiği takdirde bu aktarım süreci eksik kalacaktır.

1.6. Kaynaklar Hakkında Bilgi Vermek

Meâllerin önsözlerinde bulunması gereken bilgilerden birisi de meâli hazırlarken başvurulacak kaynaklar hakkında kısaca bilgi verilmesidir. Zira meâllerde kaynak bilgisi vermek, bir bakıma o meâlin sıhhatinin olduğu kadar yazarın kaynak taraması yaparak ilgili kaynaklardan yararlandığının ve bu kapsamda tefsir geleneğini dikkate aldığı bir göstergesi olacaktır. Aynı zamanda meâl içerisinde yapılan aktarım ve iktibasların sağlamlığının bir zeminini oluşturacaktır. Zira bir meâlin derinliği ve doğru anlamı elde etmesi kaynaklara bağlılıktan ve doğru kaynakları kullanmaktan geçmektedir. Öte yandan meâl yazımında ilgili kaynaklara başvurmak ve bunları okuyucu ile paylaşmak aynı zamanda o meâlin meşruiyetini de pekiştirecektir.

⁴⁷ Kısa, Kısa Açıklamalı Kur’ân-ı Kerîm Meâli, 10.

⁴⁸ Akdemir, Son Çağrı Kur’ân, XVIII.

⁴⁹ Dumlu - Elmalı, Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Anlamı, XXXI; Mahmut Özdemir, Kur’ân-ı Kerîm Türkçe Meâli (Ankara: Sarıyıldız Ofset Ltd. Şti., 2011), 1.

Şunu ifade edelim ki meâllerin mukaddimelerindeki kaynak bilgilerini takdim biçimleri birbirinden farklılık göstermektedir. Bu manada kimilerinde kaynak bilgisi alfabetik olarak ve derli toplu bir şekilde son kısımda verilirken kimilerinde kaynakların önsöz kısmında verildiği anlaşılmaktadır. Yine bazı meâllerde kaynaklara çok genel ifadelerle dikkat çekilirken, bazılarında ise hiçbir kaynağa işaret edilmemiştir. Bunun yanında kimi meâl sahipleri, temel referans kaynaklarını zikretme bağlamında “rivayet ve dirayette muteber olan tefsir kitapları” gibi çok genel ifadeler kullanmıştır.⁵⁰ Bazı meâl sahipleri de çeşitli dillerde daha önce yapılmış meâllere, lügat türündeki çalışmalara, tefsir kaynaklarına ve güncel bazı çalışmalara yer verildiği şeklinde faydalanılan kaynakları isim vermeden genel bir ifadeyle belirtmiştir.⁵¹ Benzer şekilde kimi önsözlerde isim zikredilmeden klasik tefsir ve hadis kaynaklarından istifade edildiği ifade edilmiş ve bunun yanında kırktan fazla meâlin gözden geçirildiği⁵² vurgulanmıştır. Ayrıca başka bir önsözde sadece yüz civarında kaynaktan istifade edildiği⁵³ belirtilmiş, fakat isim zikredilmeksizin genelleme yoluyla kaynaklara işaret edilmiştir.

db | 997

Genel hatlarıyla kaynak bilgilerine yer veren meâllerden ayrı olarak detaylı bir şekilde kaynak bilgisinin verildiği ve başvuru kaynaklarının birer birer sıralandığı meâller de bulunmaktadır.⁵⁴ Detaylı kaynak bilgisinin verildiği önsözlerde adı geçen kaynakların klasik tefsirler, çağdaş tefsirler, meâller, Kur’ân ilimleriyle alakalı bazı kitaplar, batıda yazılmış kaynaklar⁵⁵ ve diğer bazı kaynaklar olduğu açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca kimi meâllerde kaynak bilgisi olarak en çok istifade edilen meâllerin isimleri de zikredilmektedir.⁵⁶ Anlaşıldığı kadarıyla burada kaynak kullanma bakımından da meâllerin metotlarının farklılaştığı müşahede edilmektedir.

⁵⁰ İzmirli, *Me’ânî-i Kur’ân*, 4.

⁵¹ Dumlu - Elmalı, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Anlamı*, 32.

⁵² Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, 11.

⁵³ Şener vd., *Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*, 12.

⁵⁴ Parlıyan, *Kur’ân-ı Kerîm ve Özlü Tefsir: Tefsirlerin Özü*, 6-7; Bulaç, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Anlamı*, 10-11; Kahveci, *İniş Sırası ve Sebepleri İle Kur’ân-ı Kerîm Tercümesi*, XI; Beşer, *Kur’ân-ı Hakîm’in Meâli ve Kısa Tefsiri*, 10-12; Çeker, *Kur’ân-ı Kerîm’in Envârından-Tefsir Özetli Meâl*, 20-22.

⁵⁵ Batı dilleriyle yazılmış kaynaklardan bazıları için bk. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, XXVIII; Öztürk, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 22-23.

⁵⁶ En çok istifade edilen meâllerden bazıları için bk. Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, XXVIII; Parlıyan, *Kur’ân-ı Kerîm ve Özlü Tefsir: Tefsirlerin Özü*, 6-7; Öztürk, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 22-23; Bulaç, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Anlamı*, 10-11.

Nitekim kimi meâller daha çok klasik tefsir kaynaklarına dayandığını ifade etmekte, buna karşın kimileri de klasik tefsir kaynaklarının yanında çeşitli güncel kaynaklara ve önceki meâllere atıfta bulunduğunu belirtmektedir.

Son olarak şu hususa dikkat çekmek gerekir ki bu konudaki eksikliklerden bir diğeri çoğunlukla istifade edilen kaynaklar arasında Arapça ve Türkçe'nin söz varlığına ve deyimlerine ilişkin bazı açıklamalara yer verilmemesidir. Bundan dolayı meâl müelliflerinin, Kur'ân sözcüklerinin dilsel anlamlarını tespitinde yararlandığı Türkçe ve Arapça sözlükleri belirtmesi yerinde bir tutum olacaktır.

1.7. Nüzul Bilgisine İşaret Etmek

Meâllerde nüzul bilgisine temas edilmesi, meâlin niteliğini artıran unsurlar arasındadır. Bu bağlamda âyetlerin mesajlarının doğru bir biçimde aktarılabilmesi ve hedef kitlenin bunları doğru bir şekilde anlayabilmesi için yeri geldiğinde ilk muhatap toplumun dili, kültür yapısı, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik alışkanlıkları hakkında bilgi vermek ve açıklama yapmak, Kur'ân mütercimi için bir zurettir. Bu bilgilendirme doğru anlamı ortaya çıkarmaya çalışan bir Kur'ân meâline ulaşabilmenin en önemli yollarından biridir. Bunu yaparken vahyin nazil olduğu sürecin, ilk hitap çevresinin ve o toplumun dilinin, kültürünün, örf ve âdetlerinin, inanç ve sosyal yapısının da dikkate alınması gerekmektedir. Bu kapsamda meâllerin önsöz kısımlarında meâl mütercimleri tarafından bu konular hakkında bazı bilgiler verilmesi oldukça önem arz etmektedir. Nitekim kimi meâllerin önsözlerinde âyetlerin indirildiği dönemdeki toplumun dili, kültürü, inançları, dünya görüşü, sosyal yapısı ve ilişkileri, âyetin inzal edildiği ortamda nasıl anlaşıldığı, yer yer sebeb-i nüzul bilgilerine yer verildiğini ve manaya uygun tarihi açıklamalar yapıldığını gözlemek mümkündür.⁵⁷

Âyetleri tercüme etme sürecinde nüzul bilgisinin vazgeçilmezliğine vurgu yapan meâl yazarlarına karşılık, nüzul bilgisine çok az yer verilmesi gerektiğini savunan meâl yazarları da olmuştur. Bu

⁵⁷ Heyet, *Kur'ân Yolu Meâli* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 1; Hasan Elik - Muhammed Coşkun, *Tevhit Mesajı: Özlü Kur'ân Tefsiri* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 16, 22; Feyizli, *Feyzü'l-Furkân Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, 3-4; Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 10-11; Kahveci, *İniş Sırası ve Sebepleri İle Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi*, X-XI; Akdemir, *Son Çağrı Kur'ân*, XXVIII; Dumlu - Elmalı, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, XXX; Koçyiğit, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, 12-18.

yaklaşımına göre çeşitli kaynaklarda yer verilen âyetlerin nüzul sebebi olarak aktarılan bilgilerin çok az kısmı sahih rivayetlere dayanmaktadır. Yine aynı yaklaşıma göre nüzul sebepleri âyetlerin inişinde birer vesile işlevini gören olaylar olup o âyetlerin var oluş nedeni değildir. Bu yüzden nüzul bilgileri âyetlerin anlaşılmasında katkıdan ziyade, bazen âyetin mesajını perdeleyebilmekte ve âyetin güncelleştirilmesine engel oluşturabilmektedir.⁵⁸

Şu hakikatin altını çizmemiz gerekir ki meâllerin genelinde nüzul ortamıyla ve Hz. Peygamber'in sîretiyle çok fazla ilişki kurulmadığı da bir vakıa olarak karşımızda durmaktadır. Bu yaklaşım, Kur'ân, tarih ve sîret irtibatının kurulmasını engellemekte ve dolayısıyla okuyucunun Kur'ân'ın bütüncül mesajını algılamasını engellemektedir. Ancak burada şöyle bir problemin ortaya çıkma ihtimali de vardır. O da hacimli kabul edilebilecek tefsirlerde dahi bağlam, nüzûl sebebi ve sîret bilgisi kısıtlı bir şekilde verilebilirken genelde bir veya iki ciltten oluşan meâl türü bir eserde bu bilgilerin ne derece verilebileceği meselesidir. Her ne kadar meâllerin daha etkili olması açısından sîret ve bağlam bilgisi çok önemli olsa da bu tür bilgilerin meâllerde yeterli oranda verilebilmesi son derece zordur. Bununla birlikte bu tür bilgilere yer veren meâllerin sîret ve bağlam bilgisi verilmeyen meâllere göre daha faydalı oldukları yadsınamaz bir hakikattir. Çünkü sîret ve bağlam bilgisine yer vermeyen çevirilerin hata paylarının oldukça fazla olduğu bilinen bir durumdur.

Sonuç

Meâl yazıcılığı bir zaruret olduğu kadar ciddiyet ve mesuliyet gerektiren bir iştir. Bu hüküm çoğu meâl yazarı tarafından hüsn-i kabulle karşılanmakla birlikte yazılan önsözlerin çoğunda bu ciddiyet ve mesuliyetin layıkıyla yerine getirilmediği anlaşılmaktadır. Bu ciddiyet ve mesuliyetin eksikliğini bir nebze olsun gidermek adına meâllerin giriş kısmında söz konusu meâlle ilgili tanıtıcı temel bilgilere yer verilmelidir. Bu kapsamda yine meâlde uygulanan yöntem ve üslûba ilişkin bilgilendirmeler yapılmalıdır. Bunun yanında Kur'ân'ın üslûp, dil özellikleri, bahsettiği ana konular hakkında okuyucuya bazı zaruri bilgiler verilmelidir. Buna ilave olarak mutlaka tercüme, meâl, çeviri ve çeviri teknikleri konusundaki esaslara dair bilgilere yer verilerek muhataba meâl okuryazarlığı becerisi kazandırılmalıdır. Yine Kur'ân'ı anlamanın ve hayatımıza tatbik

⁵⁸ Şimşek, *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 19-20.

etmenin önemi üzerinde durulması; Kur'ân'ın lafız, mana ve tarihi ile ilgili ilimler hakkında kısa ve özlü bilgilere yer verilmesi gerekir. Meâlin sonuna ilave bilgilendirmeler tarzında kavram, konu, isim fihristleri, İslâm'ın doğduğu ve yayıldığı coğrafyayı ve kutsal mekânları tanıtan bilgiler eklenmelidir. Bütün bu bilgilendirici adımlar meâl yazımındaki keyfî tasarrufları en aza indirecek ve metodik zaafları ortadan kaldırmaya yardımcı olacaktır.

Ülkemizde gittikçe gelişen ve çeşitlenen bir meâl yazıcılığı süreci dikkat çekmektedir. Bu olumlu sürece karşılık meâl yazıcılığındaki en önemli sorunlardan biri ve hatta birincisi meâllerin ön-sözlerinde nasıl bir yöntem kullanılarak hazırlandığına dair bilgilerin ya hiç olmayışı ya çok az oluşu ya da olanların da bir sistematik içinde verilmeyişi gelmektedir. Bu durumu ortadan kaldırmak ve meâllerden azami derecede istifade etmek adına atılabilecek önemli adımlardan birisi bir meâl yazım kılavuzu hazırlanmasıdır. Bu suretle ilmî kriterleri ve yöntemi baştan belirlenmiş meâl çalışmaları daha nitelikli sonuçlar doğuracaktır. Dolayısıyla bir meâl yazım kılavuzuna göre hareket eden meâl yazarı daha işin başında meâlini kim için yaptığı, öncelikle neyi aktaracağı, okuyucu nezdinde mesajı nasıl anlaşılır hale getirileceği ile ilgili bazı bilgilendirmelerde bulunmak durumunda olacaktır. Çünkü meâle muhatap olanlar, çoğunlukla tercüme yapan kişinin anladıkları ve aktarabildikleriyle yetinmek zorunda kalmakta ve onun imkân tanıdığı kadarıyla âyetlerin mesajlarından haberdar olabilmektedir.

Hasılı, son bir asır boyunca Türkiye'de Kur'ân'ı tercüme etmeye dönük uğraşların, Kur'ân'a meâl vermeye dair çabaların diğer bir ifadeyle Kur'ân meâli yazıcılığının genelinde bir yöntem arayışının kendini hissettirdiği aşıkardır. Bir bütün olarak bakıldığında bu yöntem arayışlarının hedefinin "Kur'ân'ın muhataplarınca daha iyi anlaşılması" olduğu söylenebilir. Hedef her ne kadar doğru olsa da hedefe götüren metotlarda yöntem birliği bulunmadığı gibi hatta zaman zaman yöntemsizlik daha fazla öne çıkmaktadır. Çünkü incelenen meâllerin mukaddimelerinde görüldüğü üzere meâl sahiplerinin çoğu meâl yaparken hangi yöntemi uyguladıklarını anlatmakta zorluk çekmekte, önsözlerde yöntem kısmının çok kısa açıklamalarla ve üstünkörü ifadelerle geçirildiği görülmektedir. Bundan dolayı meâl yazıcılığında kapsayıcı bir metodun geliştirilmesine yönelik bir ihtiyacın olduğu açıktır.

Kaynakça

- Akdemir, Salih. *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümeleri: Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: Akid Yayıncılık, 1989.
- Akdemir, Salih. *Son Çağrı Kur'ân*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Akın, Ali. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. İstanbul: Ege Reklam Basım Sanatları San. Tic. Ltd. Şti., 2014.
- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011.
- Arslan, Ali. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*. İstanbul: Okusan Yayıncılık, 1991.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerîm ve Cümle Meâli*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2002.
- Beşer, Faruk. *Kur'ân-ı Hakîm'in Meâli ve Kısa Tefsiri*. İstanbul: İfav Yayınları, 1. Baskı., 2021.
- Bilgin, Abdülcelil. "Meâl Yazıcılığını Tetikleyen Psiko-Sosyal Refleksler". *Kur'ân Meâlleri ve Metin-Merkezci Yorum*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2021.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Âlisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1996.
- Bulaç, Ali. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*. İstanbul: Bakış Yayınları, t.y.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. İstanbul: Dergah Ofset, 2011.
- Çeker, Orhan. *Kur'ân-ı Kerîm'in Envârından-Tefsir Özetli Meâl*. Ankara: Takdim Yayınları, 1. Baskı., 2021.
- Davudoğlu, Ahmed. *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli(Türkçe Anlamı)*. İstanbul: Çile Yayınları, 1988.
- Diñer, İsmail. *Tevhid-i Kur'ân Meâli*. İzmir: Sade Matbaacılık, 2016.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Tanrı Buyruğu: Kur'ân-ı Kerîm'in Tercüme ve Tefsiri*. 2 Cilt. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1947.
- Döndüren, Hamdi. *İnsanlığa Son Çağrı: Kur'ân-ı Kerîm*. 2 Cilt. İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi, 2003.
- Dumlu, Ömer - Elmalı, Hüseyin. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001.
- Elik, Hasan - Coşkun, Muhammed. *Tevhit Mesajı: Özlü Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *Feyzül-Furkân Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. İstanbul: Server Yayıncılık, 2003.
- Heyet. *Kur'ân Yolu Meâli*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.
- İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Meâl-Tefsir*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2012.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Me'ânî-i Kur'ân*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1977.
- Kadri, Hüseyin Kazım. *Nurü'l-Beyan: Kur'ân-ı Kerîm Tefsirinin Türkçe Tercemesi*. çev. Ömer Mahir Alper. İstanbul: Vadi Yayınları, 2019.
- Kahveci, Niyazi. *İniş Sırası ve Sebepleri ile Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi*. Ankara: Sinemis Yayınları, 2011.
- Kanca, Fatih. "Yazılış Amaçları Bakımından Türkçe Kur'ân Meâlleri". *Ulum* 5/2 (2022), 187-247. ROR ID: <https://ror.org/05ryemn72>. <https://doi.org/10.29288/ilted.322400>.
- Kara, Osman. "Meâllerin Girişleri Üzerine Tespitler ve Öneriler". *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2017), 14-44.
- Kara, Osman. "Teori ve Uygulama Açısından Meâllerin Girişleri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi (İLTED)* 47 (2017), 9-30.
- Karaman vd., Hayrettin. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Kısa, Mahmut. *Kısa Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Konya: Armağan Kitaplar, 2010.
- Koçyiğit, Talat. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*. Ankara: Kılıç Yayınevi, t.y.

- Kur'an Meâlleri Sempozyumu: Eleştiriler ve Öneriler*. 2 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Namlı, Tuncer. *Kur'an Aydınlığı: Kronolojik Kur'an Meâli*. Ankara: Fecr Yayınları, 2015.
- Özdemir, Mahmut. *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meâli*. Ankara: Sarıyıldız Ofset Ltd. Şti., 2011.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meâli: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Öztürk, Mustafa. *Meâl Kültürümüz*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Sûrelerin İnişi Sırasına Göre Kur'an-ı Kerim Meâli(Türkçe Çeviri)*. İstanbul: Yeni Boyut, 66. Basım, 2000.
- Parlak, Salih. *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim: Meâl-Tefsir Denemesi*. İstanbul: 2001 Yayınları, 2001.
- Parlıyan, Abdullah. *Kur'an-ı Kerim ve Özlü Tefsir: Tefsirlerin Özü*. Konya: Damla Ofset, 1996.
- Piriş, Şaban. *Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı*. Kayseri: Arznet Yayınları, T.y.
- Serdar, Murat vd. (ed.). *Kur'an Meâlleri Sorunlar, Çözüm Önerileri*. 3 Cilt. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2023.
- Serdar, Murat vd. (ed.). *Kur'an Meâlleri Sorunlar, Çözüm Önerileri II Meâllerde Metodolojik Sorunlar*. 2 Cilt. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2024.
- Sülün, Murat. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.
- Şener, Abdülkadir vd. *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*. İzmir: Tibyan Yayıncılık ve Matbaacılık, 1.Baskı., 2020.
- Şimşek, Ümit. *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâli*. İstanbul: Zafer Yayınları, 1. Baskı., 2005.
- Şimşek, Ümit vd. *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâli*. 2 Cilt. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011.
- Tiyek, Fatih. "Meâllerde Bağlam ve Otantik Anlam Sorunu". *Kur'an Meâlleri ve Metin-Merkezci Yorum*. İstanbul: Kuramer Yayınları, ts.
- Toptaş, Mahmut. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*. İstanbul: Cantaş Yayınları, 2004.
- Ustaosmanoğlu, Mahmud. *Kur'an-ı Mecid ve Tefsirli Meâl-i Âlîsi*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2007.
- Yavuz, Fikri. *Kur'an-ı Kerim ve Meâli Âlîsi*. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1974.
- Yıldırım, Celal. *Tefsirli Kur'an-ı Kerim Meâli*. 2 Cilt. İzmir: Anadolu Yayınları, 1995.

